

Museus d'etnologia i espais naturals protegits

Proposta per articular un marc de col·laboració estable per la promoció dels valors naturals i culturals dels parcs i paratges naturals de Catalunya

Barcelona, febrer de 2015

(Document de Síntesi)

1. Antecedents (estat de la qüestió)

La col·laboració entre museus i espais naturals protegits (ENP) no és un fet nou i parteix de diferents experiències que, de manera més o menys reeixida, s'han succeït al llarg de les darreres dècades al nostre país.

En especial, cal destacar la relació establerta entre alguns museus d'etnologia¹, que des de l'any 2008 conformen la **Xarxa de Museus d'Etnologia** de Catalunya (XME)², i varis **parcs i paratges naturals d'interès nacional** del territori.

Aquest fet s'ha vist afavorit per la progressiva integració d'alguns aspectes del patrimoni cultural –sobretot l'immaterial– en la gestió dels espais protegits. Un fet incentivat per l'evolució de les pròpies demandes de la societat, i per una perspectiva cada vegada més integradora i global del propi concepte de paisatge, fins al punt que, recentment, el **Pla de gestió d'espais naturals protegits de Catalunya 2014-2016**, elaborat pel Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, **incorpora**, dins un dels seus eixos estratègics, **el patrimoni immaterial com a recurs d'atracció de visitants, i promotor de vincles i identitat amb el món local**.

No obstant, malgrat els nombrosos exemples que es poden mencionar on la cooperació que hi ha hagut fins ara ha donat uns resultats altament positius, **molt poques vegades s'ha aconseguit establir dinàmiques de treball continuades** i, molts menys encara, que aquestes s'hagin consolidat a partir de l'establiment de mecanismes de col·laboració estructurats, tot i els intents per ambdues parts perquè això fos així.

Entre les causes d'aquests reiterats fracassos podem trobar-ne de jurídiques i administratives; les pròpies dinàmiques i inèrcies de treball intern de cadascú; la poca permeabilitat entre els àmbits competencials on s'integra cada vector; o simplement el desconeixement entre ambdós sectors.

Això implica que, actualment, la intensitat i la regularitat d'aquestes col·laboracions **depenguin més de les sinèrgies personals generades entre els/les directors/es** de cadascun d'aquests ens, **que no pas de l'existència d'un marc de col·laboració estable entre ambdós sectors**, emmarcat dins una política de país entorn d'una concepció més àmplia i integradora sobre el patrimoni i els valors conservats en els espais naturals protegits catalans.

És evident que, en el context actual, **no es pot apel·lar a la manca d'interès per part dels equips gestors dels parcs i paratges naturals** en disposar de col·laboradors tècnics experts en l'àmbit del patrimoni cultural, que els ajudin a desenvolupar i projectar socialment la tasca de conservació, gestió i difusió dels valors patrimonials que integren aquests espais, dins del marc –no cal oblidar-ho– d'unes competències específiques que tenen assignades, i a les que cal sumar unes expectatives creades per part dels agents locals. És més, quant aquestes sinèrgies no s'han pogut establir amb centres del seu àmbit geogràfic d'influència, degut a les minses estructures de gestió patrimonial que els oferien els propis territoris, aquests col·laboradors tècnics s'han cercat en l'àmbit dels departaments universitaris, o bé en altres museus i centres de recerca externs, mitjançant l'establiment dels corresponents convenis de col·laboració.

¹ Alguns dels quals componen, des de l'any 2011, l'Associació de Museus de Territori i Societat

² Conveni de 19 de març de 2008.

Sens dubte, **aquest esforç dels parcs i paratges naturals per cercar *partners*** que els ajudin a valoritzar i **promoure els seus valors naturals i culturals es veuria optimitzat si s'establissin i es consolidessin aliances amb** els centres i les estructures de recerca existents al seu propi territori, com són **els propis museus etnològics**, els quals compten amb uns nivells d'expertesa i capacitat tècnica adequats i reconeguts pel propi Departament de Cultura.

Amb l'objectiu de promoure el debat sobre aquesta qüestió, **l'any 2012 la XME va encarregar un estudi³** –del qual aquest document n'és una breu síntesi– **per facilitar una visió més clara sobre en quins eixos es podria fonamentar i estructurar aquest futur marc cooperatiu**, a partir de l'anàlisi de les diferents realitats i experiències col·laboratives que es venen realitzant entre els museus que integren aquesta xarxa i els espais naturals protegits de referència.

2. Síntesi del treball i resultats

El treball es centra en la relació establerta entre els museus de la XME amb els parcs i paratges naturals del nostre país, principalment els que depenen del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural de la Generalitat de Catalunya (DAAM), com també alguns parcs i espais naturals de la Diputació de Barcelona.

D'aquest estudi se'n desprèn una diagnosi sobre els tipus de col·laboracions més habituals entre els museus i els parcs, i el grau de relació existent entre aquests. Finalment s'exposa un possible full de ruta a seguir per articular aquestes col·laboracions d'una manera més estable i institucionalitzada.

A grans trets, els **exemples de col·laboració** entre alguns museus de la XME i varis dels parcs i paratges naturals catalans **es poden agrupar en tres grans blocs:**

- **Assessorament i suport tècnic pel coneixement i difusió dels valors culturals que contenen els espais protegits** (per exemple, assessoraments tècnics i especialitzats en la concepció museogràfica dels equipaments associats als espais naturals; suport a activitats formatives i de difusió del seu patrimoni; recerca, inventaris i catàlegs d'elements patrimonials; recuperació d'elements festius i del patrimoni immaterial del territori, etc.).
- **Prestació d'alguns serveis propis d'aquests espais** (per exemple, l'acollida i gestió dels centres de documentació associats als ENP; acollida de punts d'informació; suport en la planificació de l'ús públic dels espais protegits, etc.)
- **Suport a iniciatives de desenvolupament territorial** a partir de la valorització dels elements del patrimoni local.

Pel que fa al **tipus de relació existent** entre els diferents museus de la XME i els parcs i paratges naturals del seu àmbit territorial, **s'han definit quatre categories:**

- a) **Casos consolidats**, on les col·laboracions s'han regularitzat per mitjà d'un conveni o acord a tal efecte:

És el cas paradigmàtic del **Museu Etnològic del Montseny-La Gabella (MEMGA)** i el **Parc Natural del Montseny** (dependent de les Diputacions de

³ Aquest estudi va ser encarregat al Sr. Òscar Augé Martínez, consultor especialitzat en temes de patrimoni cultural i natural.

Barcelona i Girona), amb convenis de col·laboració des del anys noranta (seguint la política de la Diputació de Barcelona en aquest sentit)⁴.

També és el cas del **Museu de la Mediterrània–Can Quintana** i el **Parc Natural del Montgrí, Illes Medes i Baix Ter**, l'únic parc adscrit al DAAM amb que s'ha establert un conveni en aquest sentit.

- b) **Casos madurs**, amb col·laboracions regulars i una relació fluïda però on encara no s'ha formalitzat cap acord que les articuli.

Com el **Museu de les Terres de l'Ebre** (MTE), qui col·labora habitualment amb el **Parc Natural del Delta de l'Ebre**, i en menys mesura amb el **Parc Natural dels Ports**. El MTE és, a més, un agent clau en la gestió d'altres espais d'interès natural del territori de l'Ebre, que es gestionen mitjançant el **Consorci dels Espais Naturals de la Comarca del Montsià** (CENAM).

En aquest grup també hi hauria l'**Ecomuseu de les Valls d'Àneu** que col·labora habitualment i des de fa temps amb el **Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici** i amb el **Parc Natural de l'Alt Pirineu**.

- c) **Casos amb col·laboracions puntuals**, però que no impliquen encara una fluïdesa en les relacions entre el museu i l'espai:

Hi trobem el cas del **Museu de la Vida Rural**, que col·labora en determinades ocasions amb el **PNIN de Poblet**, i realitza algunes activitats vinculades amb l'**EIN Muntanyes de Prades**.

En menys mesura també s'hi encabiria el **Museu Comarcal de la Conca de Barberà**, que també fa alguna col·laboració amb aquests dos espais naturals, tot i que es circumscriuen a **petites actuacions** molt especialitzades d'alguna de les seves seccions.

- d) **Casos sense cap col·laboració**, amb espais naturals protegits, tot i tenir-ne de propers –i en algun cas amb una certa entitat.

És el cas del **Museu dera Val d'Aran**, que tot i tenir la opció de poder fer alguna cooperació amb el propi Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici –per la part del parc que llinda amb el territori aranès– no ha establert mai cap proposta ni línia de treball en aquest sentit.

També en aquesta categoria s'hi inclouria el **Museu Etnològic de l'ICUB**, que tampoc té una línia definida en aquest sentit.

També entraria en aquest grup el **Museu de la Pesca** de Palamós, que tot i el seu potencial no té cap mena de relació amb els parcs naturals del seu àmbit territorial immediat, ni amb espais naturals propers amb els quals hom creu que podria establir-se un línia de treball interessant en base a l'objectiu monotemàtic del Museu –el món de la pesca.

⁴ De fet, en altres casos estudiats de museus que no formen part de la XME, amb col·laboracions amb ENP dependents de la Diputació de Barcelona, la política d'aquest ens ha estat la d'establir convenis amb els titulars d'aquests museus per la prestació de diferents serveis als espais protegits.

3. Conclusions

A tall de resum de les principals consideracions que es desprenen de l'anàlisi es pot dir que:

- Els òrgans gestors de la majoria de parcs i paratges naturals del nostre país i els centres museístics del seu àmbit territorial han tendit a crear sinèrgies de treball conjunt per la promoció dels valors patrimonials conservats en aquests espais.
- Majoritàriament aquests museus són de caire etnològic, i des de l'any 2008 estan integrats a la Xarxa de Museus d'Etnologia de Catalunya (XME).
- No tots els membres de la XME tenen el mateix grau de col·laboracions amb els espais protegits del seu àmbit geogràfic.
- Per altra banda, la composició actual de la XME deixa sense cobrir extenses zones del país amb importants parcs i paratges naturals.
- Les col·laboracions entre aquests museus i els parcs i paratges naturals es centren, bàsicament, en el suport en temes relacionats amb el coneixement i difusió dels valors culturals que aquests espais protegits contenen i conserven, en la prestació d'alguns serveis propis d'aquests i en la implementació d'iniciatives de desenvolupament a partir de la valorització dels recursos patrimonials del territori.
- En els parcs i espais naturals que depenen de la Diputació de Barcelona aquestes col·laboracions s'han tendit a articular mitjançant l'establiment de convenis amb els titulars dels museus, mentre que en els parcs i paratges naturals que depenen de la Generalitat no existeix una política general en aquest sentit, i només s'ha establert un acord a tal efecte.

4. Pla de treball

Arrel del treball encarregat per la XME el 2012 s'han realitzat diverses reunions entre responsables del Servei de Museus del Departament de Cultura, del Servei d'espais Natural Protegits del DAAM i del Servei de Planificació de l'Entorn Natural del Departament de Territori i Sostenibilitat, que han servit per posar de manifest la necessitat de treballar conjuntament en la direcció d'articular una fórmula de col·laboració més estructurada i estable entre els parcs i paratges naturals i els museus de la XME:

En aquest sentit, es planteja un seguit d'actuacions a desenvolupar a partir d'ara per aconseguir aquest objectiu:

- Celebració d'una **Jornada de treball** –preferiblement durant el primer trimestre de l'any vinent– que permeti reunir, en un mateix espai de debat, agents i **especialistes en la gestió del patrimoni natural i cultural** d'arreu de Catalunya; **gestors de museus i espais naturals protegits** de fora del nostre país amb experiències consolidades de treball conjunt entre ambdós sectors; **directors i tècnics dels museus de la XME i dels parcs i paratges naturals catalans**; i **responsables dels diferents departaments del Govern** amb competències en els dos àmbits (Departament de Cultura, Departament

d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural i Departament de Territori i Sostenibilitat).

- Establiment d'un **conveni marc de col·laboració entre les diferents àrees del Govern implicades** (Departament de Cultura, Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, Departament de Territori i Sostenibilitat), **per la promoció dels valors naturals i culturals dels parcs i paratges naturals de Catalunya.**
- Possibilitat d'elevat aquesta iniciativa a **Acord de Govern**, perquè es visualitzi com una **estratègia de país per la promoció integral del patrimoni natural i cultural de Catalunya.**
- A l'empara del conveni marc, **creació d'una Taula o Comissió Mixta Interdepartamental** que **definirà les línies de treball comunes** sobre les que s'articularà la col·laboració entre **els museus del la XME i els parcs i paratges naturals designats**, i efectuarà el **seguiment dels acords del conveni.**
- **Impulsar la creació de centres museístics de suport al parcs i paratges naturals** en aquells territoris amb espais protegits d'aquestes categories on no hi hagi cap museu associat a la XME.

Jornada:**La gestió integrada del patrimoni cultural i natural: reptes i perspectives**

L'objectiu d'aquesta jornada és establir un espai de debat entre els diferents agents i professionals de la gestió del patrimoni cultural i natural d'arreu de Catalunya. Hi seran presents gestors de museus i espais naturals protegits de fora del nostre país amb experiències consolidades de treball conjunt entre ambdós sectors; directors i tècnics dels museus de la XME i dels parcs i paratges naturals catalans; i responsables dels diferents departaments del Govern amb competències en els dos àmbits (Departament de Cultura, Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural i Departament de Territori i Sostenibilitat).

Data: dijous 7 de maig de 2015.**Lloc: Museu d'Història de Catalunya**Programa provisional

- 9.30h Inauguració
Ferran Mascarell, Conseller de Cultura
Josep Maria Pelegrí, Conseller d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural
- 10h *La gestió cooperativa del patrimoni integral.* **Marta Múgica de la Guerra**, Directora de l'Oficina Tècnica d'EUROPARC-Espanya.
- 11h15 Models d'experiència d'abast internacional:
– *Integració dels valors culturals i espirituals en la gestió dels espais naturals protegits d'Europa.* **Josep Mª Mallarach** (UICN-CMAP).
– *La xarxa Grands Sites de France: l'experiència del Canigó.* **Florian Chardon**, Director del Syndicat Mixte Canigó Grand Site
– *La gestió integrada a Itàlia: la xarxa de museus de Trentino i la xarxa d'espais naturals delle Alpi Ledrensi.* **Per confirmar.**
– *El patrimoni integral i la gestió de Parcs Quebec.* **Per confirmar.**
- 14h Dinar (càtering)
- 16h *L'oportunitat del paisatge.* **Joan Nogué**, Director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya.
- 16h45 *Bones pràctiques de la XME:*
– L'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, el PN de l'Alt Pirineu i el Parc Nacional d'Aigüestortes. **Mercè Aniz**, Parc Nacional d'Aigüestortes.
– El Museu Etnològic del Montseny, el PN del Montseny i la Diputació de Barcelona. **Jordi Solé**, Diputació de Barcelona.
– El Museu de la Mediterrània i el PN del Montgrí, Illes Medes i Baix Ter. **Marc Marí**, PN del Montgrí, Illes Medes i Baix Ter.
- 18h *Taula rodona: Reptes i perspectives de la gestió integrada del patrimoni*
Moderador: **Xavier Roigé**, Universitat de Barcelona
Participen: PN Montsant, Diputació de Barcelona, Museu Blau.
- 19h Cloenda
Santi Vila, Conseller de Territori i Sostenibilitat